

DOI : 10.33274/2079-4835-2020-20-1-49-55

УДК (81'25: 811.111): 34'06 (045)

Сіняговська І. Ю., Донецький національний університет економіки
канд. пед. наук, і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
доцент Кривий Ріг, Україна, e-mail: siniahovska@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3731-0857

Крижовська В. Ю., e-mail: krizhovska_vv@donnuet.edu.ua
студентка

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Siniahovska I. Yu., Donetsk National University of Economics and Trade
PhD in Pedagogical named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
sciences, Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: siniahovska@donnuet.edu.ua
Associate Professor ORCID: 0000-0003-3731-0857
Kryzhovska V. Yu., e-mail: krizhovska_vv@donnuet.edu.ua
Student

STRUCTURAL FEATURES AND FUNCTIONING OF COMPUTER TERMS IN INFORMATION TECHNOLOGY

Мета — визначити структурні особливості та проаналізувати функціонування комп'ютерних термінів у сфері інформаційних технологій, а також виявити, які способи перекладу можуть застосовуватися до текстів комп'ютерної тематики.

Методи. Для досягнення поставлених завдань дослідження було використано метод суцільної вибірки, кількісний та описовий методи.

Результати. Завдяки стрімкому розвитку технологій, інформатизації суспільства, не можна заперечувати очевидний факт комп'ютеризації різних сфер знань. Задля ефективного використання персонального комп'ютера важливо розуміти поняття, необхідні при взаємодії інформаційних технологій з іншими галузями науки і техніки, знати певні назви для позначення апаратного та програмного забезпечення комп'ютера та вміти використовувати їх на практиці. А сприяє цьому саме знання комп'ютерної термінології.

Особливістю комп'ютерних термінів є те, що вони, на відміну від інших технічних термінів, унаслідок інтенсивного впровадження комп'ютерної техніки в усі сфери життя суспільства, швидко втрачають вузькоспеціалізований характер діяльності і стають досягненням загальнонавчальної лексики.

Але хоча терміни й швидко набувають словникового еквівалента, все одно розвиток інформаційних технологій проходить дуже швидкими темпами, що призводить до такої властивості термінів, як безеквівалентність. Тому це значно ускладнює процес їх перекладу.

Дослідивши способи перекладу комп'ютерних термінів, зазначимо, що найбільш вживаним способом перекладу є переклад семантичним еквівалентом. Найменш вживаними є неперекладні терміни і це зумовлено тим, що сфера інформаційних технологій дуже швидко розвивається, тому поява все нових і нових термінів, які не мають перекладу — звичайне явище в ній. Тому перекладач повинен звертати увагу на це і вибирати найбільш вдалий спосіб перекладу для передавання змісту тексту якомога точніше.

Ключові слова: документація, інформаційні технології, терміни, переклад.

Постановка проблеми. У загальному контексті глобалізації йде формування нового тезауруса мов, який може описувати різноманітність світу і вирішувати соціально

значущі проблеми глобальної комунікації. У ролі мов, здатних функціонувати в глобальних інформаційних системах, виступають мови для спеціальних цілей (LSP). Багато досліджень LSP (language for special purpose — мова для спеціальних цілей) було орієнтовано на опис сучасного вживання LSP і виявлення особливостей спеціальної номінації (переважно термінології), словотворчих моделей, прагматичної мотивації термінів і термінологічних словосполучень.

У наш час глобальної комп'ютеризації постає необхідність адекватного транслювання текстів подібної тематики. Будь-яка технічна документація, інтерфейс програм, спеціалізована література для програмістів видаються англійською мовою. Використання цих матеріалів для українських програмістів викликає суттєві складнощі. Тому потреба в перекладі подібної літератури тільки зростає.

Поява нових термінів у комп'ютерній сфері призводить до її безеквівалентності. Словники, навіть розміщені онлайн, «відстають» на декілька років від розвитку комп'ютерної термінології або описують лише її частину. Терміни швидко набувають словникового еквівалента, але цей процес потребує глибокого вивчення.

Під час вивчення комп'ютерної термінології необхідно відмітити динаміку її виникнення та інтенсивність збагачення новими лексичними одиницями. У результаті стрімкого розвитку інформаційних технологій та розширення всесвітньої мережі Інтернет продовжує створюватися велика кількість лексичних одиниць технічного характеру. Це є причиною появи елементів новизни в текстах з комп'ютерною термінологією. Вони є особливо цікавими, проте пов'язані з вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати істотні проблеми у процесі перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін — це слово або словосполучення, яке позначає поняття спеціальної галузі знань або діяльності [1].

Одиницями комп'ютерної терміносистеми є терміни — слова або словосполучення, які мають спеціальне, чітко визначене значення в комп'ютерній сфері. Понятійно-методологічною базою цього дослідження слугували праці вітчизняних і зарубіжних мовознавців в області термінознавства, перекладознавства, лексичної семантики, що сформульована в роботах К. Авербуха, С. Гріньова, В. Даниленко, Ф. Ріггз, Н. Подільської, Н. Васильєвої, Л. Нелюбіна, В. Татарінова, Б. Головіна, Р. Кобріна, Р. Будагова, Л. Новикова, В. Шевчука, Є. Поліванова, Ю. Різдвяного, В. Звегінцева, В. Виноградова, Б. Бойко, Є. Сидорова, М. Crosland, L. A. Evans, J. F. Holman., Н. Picht, O. Sharma, M. Thirumalai, E. Wuster та ін.

Основою для дослідження стали праці з соціолінгвістичного аналізу Ф. Соссюр, D. Hymes, M. A. K. Halliday, J. Gumperz, G. Simon, B. A. Аврорина, Л. Б. Нікольського, Л. Б. Ткачова, Ф. П. Філіна, А. Д. Швейцера і ін.

Проблему перекладу комп'ютерних термінів досліджували багато науковців, а саме: Н. Глухенька, Ю. Лабенська, А. Сарієва, Р. Синдега, О. Зуброва, Н. Кузнецова, І. Кучман, І. Соколова, В. Табанакова.

Мета статті — визначити структурні особливості комп'ютерних термінів, проаналізувати їх функціонування у сфері інформаційних технологій і виявити, які способи перекладу можуть застосовуватися до текстів комп'ютерної тематики. На підставі аналізу спеціалізованої літератури визначити поняття «термін» та його структуру; ознайомитися з комп'ютерними словниками, зробити на їх основі вибірку термінів та визначити способи їх перекладу; визначити екстралінгвістичні передумови створення основних термінів комп'ютерної термінології; розглянути лінгвістичні закономірності динаміки зростання термінів як бази для прогнозування подальшого розвитку мови для спеціальних цілей; дослідити лінгвістичні особливості термінів комп'ютерної тер-

мінології; виявити структурні особливості термінології основних систем передавання інформації; розглянути аббревіації як джерело поповнення термінології; вивчити особливості внутрішньогалузевої та міжгалузевої синонімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українській мові існують різні морфологічні, лексико-семантичні засоби термінотворення, які націлені на передавання певної інформації. Стосовно комп'ютерної термінології частіше здійснюється запозичення до української мови термінів комп'ютерної термінології, ніж термінологізації слів загальнолітературної мови. Серед запозичень (особливо в ролі перших компонентів складних термінів) продуктивними залишаються символи й знаки грецького і латинського походження. При цьому в українській мові, з її специфічними законами прийняття неологізмів і номінацій, відображення нових понять у мові без тимчасових затримок і спотворень, виникають проблеми перенесення, систематизації, категоризації, найменування, варіативності термінології і проблеми розуміння професійної термінології фахівцями.

Наприклад, термін WiMAX (Ваймакс) є складним утворенням, що має кілька зон різної стійкості. У процесі онтогенезу термін поступово придбав чітку стійку предметну віднесеність і означає, по-перше, вид фіксованого зв'язку, що дозволяє обслуговувати тільки статичних абонентів, а, по-друге, вид мобільного зв'язку. Значення цього терміна — вид зв'язку, найбільш стійка, уніфікована й точна зона смислу у контексті професійного мовлення фахівців. У сучасному ж контексті він має значення послуги, що надається абонентам, що своєю чергою, не лише розширило зону його застосування, але й зробило ідентифікацію за контекстом більш складнішою.

Фахова наукова література — це текст, у якому функціонує система термінів комп'ютерної термінології. У такому тексті термін, як і будь-яке слово, виявляє своє лексичне, а також і граматичне значення, тобто проявляє себе не лише як одиниця терміносистеми, але і як одиниця, або категорія лексико-граматичного розряду слів, отже, вона має всі характеристики, що дозволяють віднести її до певної частини мови і досліджувати її мовними засобами. При цьому в тексті, який може бути наведений у вигляді синтагматико-парадигматичної моделі, виявляється парадигма терміна, яка розкриває проблеми відбору термінів-еталонів, полісемії, омонімії і синонімії термінів, термінологічної фразеології та нормативності вживання терміна. Отже, комп'ютерну термінологію можна охарактеризувати як терміносистему, яка не лише відображає наявний стан і розвиток комп'ютерної термінології як окремої області діяльності, а й відтворює історію функціонування і розвитку мови комп'ютерної термінології, яка у процесі розвитку генерує економічні та найбільш ємні, точні прийоми утворення нових одиниць номінації.

Сфера інформаційних технологій постійно поповнюється новими термінами, а це означає, що для їх перекладу необхідно створювати, вдосконалювати та застосовувати нові методи перекладання.

Ознаками термінів є [2]:

1. Точне висловлювання понять, процесів і назви речей, які характерні для тієї чи іншої сфери виробництва.
2. Співвідношення з визначеними поняттями, спрямованими на однаковість у межах однієї терміносистеми.

Комп'ютерній лексиці англійської мови притаманні специфічні особливості й однією з них є образність. Навіть стилістично нейтральні комп'ютерні терміни все одно містять окремо виражений відтінок образності: наприклад, термін *mouse*, який означає пристрій для регуляції пересування курсора, ззовні дійсно нагадує мишу.

Для грамотного перекладу та тлумачення будь-якого терміна, у тому числі науково-технічного, потрібно знати його семантичні ознаки, що відрізняють його від

інших слів загальноновживаної лексики, розуміти структуру слова, а також визначити особливості контекстуального функціонування цієї одиниці.

Комп'ютерну термінологію можна розділити на такі групи [3]:

1. Корелятивні терміни — терміни, які утворюються внаслідок того, що загальноновживані слова набули специфічних для комп'ютерної галузі значень. У цьому випадку значення терміна є одним зі значень загальноновживаного слова. Наприклад, комп'ютерний термін *file* «обсяг інформації, яке має своє значення-ім'я» утворився на основі відповідного слова загальноновживаної лексики, що означає «досьє: підшиті папери».

2. Загальнотехнічні терміни — функціонують не тільки в межах комп'ютерної терміносистеми, а й в інших галузях науки і техніки. Так, наприклад, термін *driver*, який в комп'ютерному контексті означає «програма, яка керує введенням і виведенням інформації», в інших галузях має ще більше десяти значень.

3. Спеціальні терміни, характерні тільки для комп'ютерної галузі знань. Приклади цих термінів: *cybernetics*, *gigadisc*, *hardware*, *software*. У таких випадках знання слова і значення терміна збігаються, тому що це слово слугує тільки для вираження одного спеціального поняття, тобто являє собою термін, і семантика слова адекватна значенню терміна.

4. Терміни, які мають два і більше значення в комп'ютерній галузі. Так, наприклад, термін *server* є назвою комп'ютера як пристрою, за допомогою якого можна з'єднатися з мережею Інтернет, а також програмою, яка може це робити.

Проаналізувавши тексти комп'ютерної тематики, можна виділити такі структурні типи термінологічних одиниць [4]:

— прості. Наприклад, *file* «обсяг інформації, яке має ім'я», *disc* «кругла пластина з магнітним шаром для зберігання інформації», *program* «комп'ютерна програма» тощо;

— складні — це складні термінологічні утворення, що формуються з двох чи більше компонентів і характеризуються графічною і семантичною цілісністю. Наприклад: *hotlist* «перелік адрес, які треба зберегти в подальшому», *keyword* «ключове слово», *bottleneck* «критичний елемент, який обмежує продуктивність системи» [5];

— терміни-словосполучення — це семантично цілісні утворення, що складаються з двох і більше компонентів, наприклад: *burst speed* «найбільша швидкість, з якою прилад може працювати», *fire button* «кнопка для запуску програми», *address map* «відображення логічних і фізичних адрес» тощо [6];

— терміни-скорочення — CAD (Computer-Aided Desing) САПР (система автоматизованого проектування), CLS «Clear Screen» (клавіша, яка виконує команду «очистити екран»).

Мові комп'ютерних наук та інформаційних технологій властиве широке вживання як таких скорочень, які увійшли в мову і зафіксовані в словниках, так і авторських, оказіональних, що створені тільки для конкретного випадку і зафіксовані лише в одному тексті.

Тексти комп'ютерної тематики доволі часто збагачені різними видами скорочень, їх використання є наслідком прагнення до економії мовних засобів. Серед скорочень, які є одиницями комп'ютерної терміносистеми, виділяють [6]:

— абрєвіатури;

— скорочення, які складаються з перших складів слів: DEL — delete (клавіша, призначена для видалення знака), INS — insert (клавіша для вставлення символу), avail — availability (коефіцієнт готовності);

— скорочення, які являють собою «стислі» утворення, наприклад, *cns1-console* (пульт керування, TPWR-typewriter (прилад для друку). Скорочення слова *electronic* до літері «е» трапляється в термінах *e-mail*, *e-cash*, *e-data*.

Особливістю комп'ютерних термінів є те, що вони, на відміну від інших технічних термінів, унаслідок інтенсивного і глибокого впровадження комп'ютерної техніки в усі сфери життя суспільства, швидко втрачають вузькоспеціалізований характер функціонування і стають досягненням загальноживаної лексики.

Велика кількість назв комп'ютерної техніки належить до безеквівалентної лексики, а тому не має чітких відповідностей в українській мові. Цей факт не означає неможливість перекладу текстів з науково-технічною термінологією, але інколи викликають труднощі її тлумачення.

У ході проведеного аналізу було встановлено, що для інтерпретації англomовних комп'ютерних термінів застосовані такі прийоми перекладу, як:

1. Калькування.
2. Конкретизація.
3. Генералізація.
4. Прийом смислового розвитку (модуляція).
5. Антонімічний переклад.
6. Заміна та перетворення частин речення (граматична заміна).

Висновки. Під час дослідження було проаналізовано особливості структури комп'ютерних термінів, виявлено, які способи перекладу можуть застосовуватися до комп'ютерних термінів та визначилися із застосуванням перекладацьких трансформацій у текстах комп'ютерної тематики.

Найбільш вдалим визначенням поняття терміна виявилось таке: *термін* — це слово або словосполучення, яке позначає поняття спеціальної галузі знань або діяльності.

Проаналізувавши тексти комп'ютерної тематики, було окревлено чотири структурні типи комп'ютерних термінологічних одиниць: прості, складні, терміни-словосполучення, терміни-скорочення. У комп'ютерних текстах найчастіше трапляються терміни-аббревіатури.

Слід зазначити, що прості терміни здебільшого трапляються в текстах комп'ютерної тематики. Вони не ускладнюють розуміння викладеного матеріалу, не викликають особливих труднощів під час перекладу, найчастіше перекладаються семантичним еквівалентом. Найменш вживані терміни-скорочення, для перекладу яких найбільше застосовується калькування.

Найпоширенішим серед простих термінів є прості терміни, виражені іменниками. Вони перекладаються семантичним еквівалентом та транскрипцією, в той час як прості терміни, виражені дієсловом, прикметником, конструкція прийменник + іменник перекладаються семантичним еквівалентом. Терміни-словосполучення посідають друге місце в комп'ютерних системах, серед них найчастіше зустрічаються двокомпонентні словосполучення, у яких однією з основ є іменник. Перекладаються терміни-словосполучення семантичним еквівалентом та калькуванням. Терміни-скорочення найменш вживані у тексті комп'ютерної тематики, але до них застосовуються під час перекладу, калькування і транскрипції, і переклад семантичним еквівалентом.

У процесі дослідження текстів ми доволі часто трапляються аббревіатури, і це не дивно, адже вони посідають важливе місце в текстах у сфері інформаційних технологій. Перекладачеві слід приділяти особливу увагу під час перекладу аббревіатур. Окрім того, що аббревіатури переносяться у тому самому вигляді, видно, що ці терміни також можуть доповнюватися, пояснюватися в тексті перекладу, або з часом мати навіть закріплені у словниках варіанти перекладу.

В англійській мові термінологія формується у процесі створення комп'ютерної тематики у поєднанні та адаптації їх назв у процесі практичного використання в за-

гальнолітературному мовленні. В українській мові терміни комп'ютерної тематики не мають чіткої системної організації, оскільки вони запозичуються з англійської мови та семантичне значення їм присвоюється фахівцями у процесі аналізу й сприйняття науково-технічної літератури. Термінологія комп'ютерної тематики, що відображає динаміку розвитку однієї з найбільш розвиваючих областей науки і техніки, є базою сучасної науково-технічної мови, у якій терміни комп'ютерної тематики є ключовими і демонструють загальні закономірності процесів функціонування і розвитку мов для спеціальних цілей у сучасному науковому й технічному дискурсі.

Список літератури

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Москва : Высш. школа, 1989. 346 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
3. Д'яков А. С., Кияк Т. Р. Основы терминотворения. Семантические та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «KM Academia», 2000. 218 с.
4. Зуброва О. А. Способы утворення нових одиниць сучасної англійської комп'ютерної лексики. *Південний Архів. Філологічні науки*, 2009. С. 169–173.
5. Кияк Т. Р., Науменко А. М. Перекладознавство (німецько-український напрям). Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
6. Лінгвістичний енциклопедичний словник / за ред. В. Н. Ярцевої. Москва : Рад. енциклопедія, 1990. 685 с.

References

1. Arnold, I. V. (1989). *Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyika* [Lexicology of modern English]. Moscow, Vyssh. shkola Publ., 346 p.
2. Ahmanova, O. S. (2004). *Slovar lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]. Moscow, Editorial URSS Publ., 571 p.
3. Diakov, A. S., Kyiak, T. R. (2000). *Osnovy terminotvorennia: Semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty* [Fundamentals of term formation: Semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv, Vyd. dim "KM Academia" Publ., 218 p.
4. Zubrova, O. A. (2009). *Sposoby utvorennia novykh odynyts suchasnoi anhliiskoi kompiuternoї leksyky* [Ways to create new units of modern English computer vocabulary]. Pivdennyi Arkhiv. Filolohichni nauky, pp. 169–173.
5. Kyiak, T. R., Naumenko, A. M. (2008). *Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam)*. [Translation Studies (German-Ukrainian direction)]. Kyiv, Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet» Publ., 543 p.
6. Yartseva V. N. (ed). (1990). *Lingvisticheskii entsiklopedicheskiy slovar* [Linguistic encyclopedic dictionary]. Moscow, Sov. Entsiklopediya Publ., 685 p.

Дата надходження рукопису 22.05.2020

Objective. *The aim of our research is to determine the features of the computer terms structure, to identify translation methods which can be applied to computer terms, which translation transformations can be applied to the translation of computer-related texts.*

Methods. *To achieve the objectives of the study we were used the method of continuous sampling, quantitative and descriptive methods.*

Results. *Due to the rapid development of technology, the informatization of society, we cannot deny the obvious fact of computerization in various fields of knowledge. In order to use a personal computer effectively, it is important to understand the concepts required*

in the interaction of information technology with other fields of science and technology, to know certain names to denote computer hardware and software and to be able to use them in practice. And it is the knowledge of computer terminology that contributes to this.

The peculiarity of computer terms is that they, unlike other technical terms, as a result of intensive introduction of computer technology in all spheres of society, quickly lose the narrowly specialized nature of activity and become an achievement of common vocabulary.

But although terms quickly acquire vocabulary equivalent, the development of information technology is still very fast, which leads to such a property of terms as non-equivalence. Therefore, it significantly complicates the process of their translation.

Having studied the ways of translating computer terms, we can say that the most commonly used method of translation is the translation of the semantic equivalent. The least used are untranslatable terms and this is due to the fact that the field of information technology is developing very rapidly, so the emergence of more and more new terms that have no translation — a common phenomenon in it. Therefore, the translator must pay attention to this and choose the most successful way of translation to convey the content of the text as accurately as possible.

Key words: *documentation, information technologies, terms, translation.*